

درآمدی بر تاریخ داستانی ایران پیش از اسلام

از داخوان اقدم

(عضو هیئت علمی پژوهشکده هنر)

۱۳۹۷

سرشناسه: اخوان‌اقدام، نذر، ۱۳۵۰ -

عنوان و نام پدیدآور: درآمدی بر تاریخ داستان‌های ایرانی پیش از اسلام / ندا اخوان‌اقدام، ویراستار پوران زینالی.
مشخصات نشر: تهران، فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، پژوهشکده هنر، فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه تألیف،
ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۶۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۴۵-۱۴-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: داستان‌های ایرانی -- پیش از اسلام -- تاریخ و نقد Iranian fiction -- To 633 -- History and criticism

موضوع: داستان‌های فارسی -- ایران -- پیش از اسلام -- تاریخ و نقد Persian fiction -- Iran -- To 633 -- History and criticism

موضوع: داستان‌های حماسی فارسی Epic stories, Persian

شناسه افزوده: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، پژوهشکده هنر

شناسه افزوده: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷:۴۲۸/۵ PIRAS

رده بندی دیویی: ۸۵۴/۰۰۹

شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۲۷۴۵۹

پژوهشکده هنر

پژوهشکده هنر وابسته به فرهنگستان هنر

با همکاری مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

درآمدی بر تاریخ داستان‌های ایرانی پیش از اسلام

ندا اخوان‌اقدام

ویراستار: پوران زینالی

صفحه‌آر و ناظر فنی چاپ: بشیم رادمهر

طراح جلد: عاطفه سوزنگر

نویت چاپ: ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: چاپخانه دیجیتال فرهنگستان هنر

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۴۵-۱۴-۷

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشران محفوظ است.

نشانی: خیابان ولیعصر (عج)، بالاتر از تقاطع امام خمینی (ره)، نبش کوچه شهید حسن
سخنور، پلاک ۲۹

تلفن: ۶۶۹۵۶۱۹۰-۲ نمابر: ۶۶۴۸۰۹۴۵ کدپستی: ۱۱۳۷۶۳

ایمیل: pub@aria.ac.ir

سایت پژوهشکده هنر: <http://aria.ac.ir>

نشانی فروشگاه مرکزی: خیابان ولیعصر، نرسیده به چهارراه طالقانی، شماره ۱۵۵۰، ساختمان

مرکزی فرهنگستان هنر، تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

نشانی تلگرام: @artboks

نشانی فروشگاه اینترنتی: www.matinpublishers.ir

فهرست مطالب

۷	سخن ناشران
۹	سرسخن
۱۳	پیشگفتار
۲۱	مقدمه
۳۱	تاریخچه ادبیات روایی
۳۵	ژانرهای روایتی
۳۹	داستان‌سرایی
۴۳	اسطوره، حماسه و تاریخ
۵۵	روند شکل‌گیری حماسه
۵۹	تاریخ و داستان
۶۳	حماسه چیست و ویژگی‌های آن کدام است؟
۷۹	حماسه‌سرایی در ایران

۱۸۹	زوال حماسه و تحول آن
۱۰۱	داستان‌های آغازین
۱۰۷	اشکانیان
۱۱۹	یادگار زریران
۱۲۳	حماسه‌های گمشده
۱۲۵	سازمان‌های ایجاد هویت ایرانی
۱۳۷	داستان‌هایی درباره تأسیس سلسله ساسانی
۱۴۷	داستان‌هایی درباره مابور ذوالاکتاف
۱۵۳	بزدگرد بزه‌گر
۱۵۹	داستان‌های بهرام گور
۱۷۱	مزدک
۱۷۳	داستان‌های خسرو انوشیروان
۱۸۳	داستان خسرو پرویز
۱۹۵	شخصیت‌های داستانی ایران پیش از اسلام در ادبیات اسلامی
۲۱۷	اسکندرنامه
۲۲۵	سخن آخر
۲۳۳	کتابنامه
۲۴۵	نمایه

سرسخن

داستان‌ها، آن روایت یا شرح و گزارش حوادث است که آن را اساس و پایه تمامی شاخه‌های ادبیات می‌دانند. همه ما داستان را می‌شناسیم و با آن خو گرفته‌ایم زیرا داستان به عنصر خیال‌پردازی در ارتباط است از این رو نه تنها بسیار دلنشین، بلکه تأثیرگذار و ماندگار است و راهی است برای فرار از واقعیت‌های نه چندان شگفت‌ناک زندگی. داستان علاوه بر اینکه سرگرم‌مان می‌کند اطلاعاتی نیز در اختیارمان قرار می‌دهد و حتی گاهی از طریق داستان نکاتی آموزش داده می‌شود.

به نظر می‌رسد که قدمت داستان به هزاره‌های پیش از زمان ما بازمی‌گردد. او به کار روایت پرداخته در واقع داستان خلق کرده است. این روایت گاهی تصویری بوده یعنی همان نقوش ابتدایی که از انسان‌های اولیه به جامانده و به دست ما رسیده است اما بعدها که زبان تبدیل به ابزاری برای بیان اندیشه، احساسات و درونیات بشر شد روایت‌ها و داستان‌های زبانی خلق شدند.

قدیمی‌ترین داستان‌ها را شاید بتوان داستان‌هایی درباره خدایان و ابناء بشر دانست که امروزه آن را به عنوان اسطوره می‌شناسیم. این اسطوره‌ها به تدریج به داستان‌های قهرمانان و پهلوانان در قالب حماسه درآمدند و در تحولی دیگر داستان‌ها تبدیل به روایت زندگی مردمان عادی شدند.

تاریخ و شرح گزارش‌های تاریخی نیز از قدیمی‌ترین ساختارهای روایتی به جامانده است. از آنجا که تاریخ اغلب در قالب روایات به دست ما رسیده است تا سده‌های اخیر بخشی از ادبیات دانسته می‌شد.

با در نظر گرفتن این موضوع که در ایران باستان سنت روایی رواج گسترده‌ای داشته و حتی منابع مکتوبی که اکنون به دست ما رسیده تا مدتها سینه به سینه منتقل شده و سپس بنا به ضرورت زمانه به صورت متون درآمده است پرب‌ی‌راه نیست اگر فرض کنیم که داستان و روایت پیشینه‌ای بسیار غنی و گسترده در ایران پیش از اسلام داشته است. بنا بر منابع موجود و دست‌نخورده و پیگیری رد پای داستان در آن دوره می‌توان دریافت که داستان‌ها روایت‌های ایران پیش از اسلام با تاریخ و اسطوره در هم تنیده‌اند، چنانچه گاه به دشواری می‌توان روایت تاریخی و داستانی را از هم جدا نمود. ما در این رایس‌ها به وفور به افسانه‌های تاریخی برمی‌خوریم، یعنی چارچوب اصلی داستان‌ها را رای تاریخی و واقعی است، اما جزئیاتی در آن بیان شده که صورت داستان و غیر واقعی دارد.

با توجه به منابع نوشتاری اندکی که از ایران پیش از اسلام به دست ما رسیده است و با در نظر گرفتن این نکته که اغلب این منابع در زمره متون دینی به شمار می‌روند این پژوهش سعی دارد تا تاریخ داستان و روایت را در ایران پیش از اسلام دنبال کند و در راستای همین هدف متون داستانی را به منزله اثر هنری در نظر می‌گیرد که با فهم صحیح آن می‌توان به نیت مؤلف و یا راوی داستان پی برد و دریافت که هدف خلق این داستان‌ها چه بوده است. برای رسیدن به این منظور ناچاریم بستر تاریخی و نیز مخاطبان این داستان‌ها را در نظر داشته باشیم و همچنین باید خاطرنشان ساخت که سنت شفاهی رایج در آن دوران این داستان‌ها را سینه به سینه گردانده و به نسل‌های بعدی رسانده است و چه بسا همین انتقال موجب دگرگونی و

تفاوت متأثر از شرایط زمانه و جریانات روزگار در این داستان‌ها شده باشد. ضرورت انجام این پژوهش را نخستین بار استاد گرانقدرم، دکتر کتایون مزداپور، متذکر شدند که سپاسدار مهر همیشگی‌شان هستم و از ایشان می‌خواهم که بابت نواقص این پژوهش این شاگرد خود را ببخشایند. از همکار ارجمندم سرکار خانم پوران زینالی بسیار سپاسگزارم که زحمت و بی‌اناری متن را به عهده داشتند و بارها متن را با حوصله خواندند و نکات ارزشمندی را خاطر نشان ساختند. از سوی دیگر از پژوهشکده هنر سپاسگزارم که تسهیلاتی را مهیا ساختند تا این پژوهش انجام گرفته و به ثمر برسد و در نهایت امکان انتشار آن را نیز فراهم کردند.

در پایان لازم می‌آید تا متذکر شوم که بررسی و مطالعه تاریخ داستانی ایران پیش از اسلام رضایی است بسیار گسترده و وسیع که نیاز به سال‌ها پژوهش مستمر دارد. از سوی دیگر، دانسته‌ها و توانایی نگارنده این سطور اندک و ناچیز است و این به نخستین گامی است که در این راه برداشته شده است، بنابراین کم و کاستی‌های نتیجه کار را می‌پذیرم و امیدوارم که فرصتی برای تکمیل و ادامه این پژوهش برایم مهیا شود و یا دیگر پژوهشگران علاقه‌مند به این حوزه به این امر مساعدت ورزند.

ندا اخوان‌الهدی

مردادماه یکهزار و سیصد و نود و هفت